

BESZÁMOLÓK

SZEMLEK

REFERÁTUMOK

Az Európai Könyvtári Program

Előzmények

A program tervezete 1988-ban készült el, az Európai Közösség Könyvtári Akcióterve (Plan of Action for Libraries) néven. Az ún. harmadik keretprogram (1991–1994) Telematikai Programján belül részletes munkatervre később *Könyvtári Program* néven vált közismertté mint az – akkor már – Európai Unió Kutatási és Műszaki Fejlesztési Keretprogramjainak része. Az 1994 és 1998 közötti időszakban a Könyvtári Program a negyedik keretprogram Telematikai Alkalmazási Programjába illeszkedik.

Előzményei 1985-re nyúlnak vissza, amikor felméréseket folytattak a könyvtári szektor nagyságáról és hatásáról; arról, hogy a könyvtáraknak milyen területeken okoz gondot a kialakulóban lévő információs társadalom körülményeihez való alkalmazkodás, és hogy milyen területeken tenné lehetővé az európai együttműködés révén az erőforrások jobb kihasználását. Abból az eszméből indultak ki, hogy Európa erőssége kulturális és információs erőforrásainak gazdagságában és sokféleségében rejlik, de ezek az erőforrások nehezen hozzáférhetők az európai polgárok számára. Meghatározták tehát, hogy melyek azok a legfontosabb problémák, amelyekkel foglalkozniuk kell az európai könyvtáraknak, ha korszerűsíteni kívánják szolgáltatásaikat, továbbá ha gazdaságosan és hatékonyan akarnak tevékenykedni. Emellett a könyvtárakat az új információs technológiák használatára kívánták ösztönözni.

Akcióirányok

A Könyvtári Programot négy akcióirányra bontották tovább:

1. számítógépes bibliográfiák,
2. a könyvtári funkciók összekapcsolása,
3. új könyvtári szolgáltatások kialakítása,
4. új termékek és eszközök létrehozása.

A program költségvetése összesen 25 millió ECU. Kezdeti szakaszában az érdeklődés felkeltését, a tapasztalatszerzést, a változtatási igény felébresztését ugyanolyan fontosnak tekintették, mint a konkrét műszaki eredmények elérését.

Pályázati felhívások

A Könyvtári Program – az Európai Közösség gyakorlatának megfelelően – legnagyobbbrészt a következő mechanizmus alapján működik: a szponzorálandó projekteket a felhívásokra beérkező pályázatok értékelésével választják ki. A projektek nemzetközi, a résztvevőknek az Európai Közösség legalább két tagállamából kell kikerülniük. (A harmadik keretprogram folyamán az Európai Gazdasági Társaság – European Economic Association = EEA – tagországait is bevonták a programba.) A résztvevők között kell lennie egy könyvtárnak vagy megfelelő intézménynek (pl. könyvtári konzorciumnak vagy a könyvtárakért felelős szervnek). A projekteket a pályázók és a bizottság közösen finanszírozzák; a bizottság a teljes költségnek maximum a felét vállalja át.

A program kezdeti szakaszában három felhívást tettek közzé, egyet-egyét 1991-ben, 1992-ben és 1993-ban. A felhívások céljaira az egyes akcióirányok munkatervét tovább bontották, és az így kialakult témák kaptak elsőbbséget. A megadott témák mellett más témát is lehetett javasolni, ha a pályázó megfelelően meg tudta indokolni, hogyan illeszkedik a téma egy adott akcióirányba és a program céljai közé.

Az első két felhívásban ugyanaz a 19 téma szerepelt. A harmadik felhíváshoz már csökkentették a témák számát. Olyan témákat szerepeltettek, amelyek korábban nem kaptak elegendő figyelmet; amelyek felkelthetik új pályázók érdeklődését; olyan új témákat, amelyek a legfrissebb technológiai változásokat tükrözik; illetve olyanokat, amelyeknél már elért eredmények hasznosítása volt kilátásban.

Részvétel a programban

A pályázatok iránti érdeklődést mutatja, hogy a három felhívásra összesen 333 pályázat érkezett, 1590 intézménytől (ezek a projekt során lehetnek koordinátorok, résztvevők vagy társult partnerek). Mivel egyes intézmények több pályázatban is érdekeltek voltak, a jelentkezők száma tulajdonképpen 1036 volt. A három felhívás statisztikai adatainak elemzése azt mutatja, hogy az érdeklődés egyre nőtt: a harmadik felhívásra már 45%-kal többen jelentkeztek, mint az elsőre.

A legtöbben Olaszországból (307 intézmény, ebből 123 könyvtár), Görögországból (194 intézmény, ebből 81 könyvtár) és Franciaországból (167 intézmény, ebből 56 könyvtár) jelentkeztek a felhívásokra (1. táblázat).

Eddig 51 pályázatot fogadtak el. Ezek egynegyede volt az első felhívás eredménye, további 33% a másodiké, és a fennmaradó 42% a harmadiké. 1995 januárjában 331 intézmény vett részt a projektekben (ha azokat is egynek számítjuk, amelyek több projektben is részt vesznek, ez valamivel kevesebb, mint 200 intézményt jelent). A 2. táblázat a projektek résztvevőinek megoszlását mutatja.

1. táblázat

A pályázók megoszlása országonként és intézménytípusonként, 1991–93

Intézménytípus/Ország	BE	DE	DK	ES	FR	GB	GR	IR	IT	LU	NL	PT	EU	RW	Összesen
Nemzeti könyvtár	4	3	5	5	4	20	10	1	35	1	6	11	7	2	114
Felsőoktatási könyvtár	14	31	14	30	23	71	43	19	50	0	22	6	8	0	331
Közkönyvtár	4	11	11	5	9	23	10	8	16	0	9	2	1	0	109
Szakkönyvtár	3	8	10	8	17	12	16	6	16	1	18	1	5	0	121
Könyvtári együttműködés	2	1	3	3	3	5	2	2	6	0	10	1	0	0	38
Könyvtárak összesen	27	54	43	51	56	131	81	36	123	2	65	21	21	2	713
Kutatóintézet/-egyesület	4	24	8	33	52	44	48	6	64	1	21	12	23	4	344
Magánszektor	9	38	15	23	43	50	37	11	92	0	11	5	2	0	336
Szakértő	5	4	1	4	1	13	5	3	5	0	1	0	0	0	42
Egyéb	2	15	8	6	15	37	23	1	23	0	11	6	6	2	155
Összesen	47	135	75	117	167	275	194	57	307	3	109	44	52	8	1590

A rövidítések feloldása: BE = Belgium, DE = Németország, DK = Dánia, ES = Spanyolország, FR = Franciaország, GB = Nagy-Britannia, GR = Görögország, IR = Írország, IT = Olaszország, LU = Luxemburg, NL = Hollandia, PT = Portugália, EU = Európa, RW = A világ egyéb részei

2. táblázat

A folyamatban lévő projektek résztvevőinek megoszlása országok és intézménytípusok szerint

Intézménytípus/Ország	BE	DE	DK	ES	FR	GB	GR	IR	IT	LU	NL	PT	EU	RW	Összesen
Nemzeti könyvtár	2	2	3	1	1	3	1	0	6	0	3	1	2	0	25
Felsőoktatási könyvtár	1	4	3	3	6	14	2	2	4	0	7	2	3	0	51
Közkönyvtár	3	3	0	1	1	4	1	4	4	0	2	0	0	0	23
Szakkönyvtár	0	0	1	1	2	1	0	0	2	0	1	0	2	0	10
Könyvtári együttműködés	0	1	2	0	0	2	0	1	1	0	5	0	0	0	12
Könyvtárak összesen	6	10	9	6	10	24	4	7	17	0	18	3	7	0	121
Kutatóintézet/-egyesület	1	2	0	5	1	3	0	2	5	0	3	0	3	0	25
Magánszektor	2	4	1	3	4	11	2	0	8	0	4	0	0	0	39
Szakértő	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0	4
Egyéb	0	1	2	1	1	4	0	0	0	0	0	1	0	0	10
Összesen	9	17	12	15	16	44	6	9	32	0	25	4	10	0	199

A témák

Az akcióirányokon belül kiválasztott témákat áttekintve képet kaphatunk arról, hogy milyen eredmények várhatók az egyes programpontok teljesülésétől. A második felhívás után egyes témákat módosítottak és pontosítottak (sorszámukat a korábbi változattól megkülönböztető „bis” jelzéssel látták el), valamint két új témát (ilyen például a 21.) is felvettek a programpontok közé.

a) 1. akcióirány, 1. rész

Cél: a nemzeti bibliográfiai rekordok szabad cseréje, a szolgáltatások fejlesztése.

1. téma: a rekordok tartalmának bővítése,
2. téma: szolgáltatáscsomagok a nemzeti bibliográfiai rekordok használatának és minőségének javítására,
3. téma: különböző országos egységes besorolási adattárak összekapcsolása.

b) 1. akcióirány, 2. rész

Cél: összehasonlító módszerek kidolgozása a bibliográfiai rekordok retrospektív konverziójához (a témák a lehetséges technikai megközelítések szerint vannak tovább bontva).

4. téma: OCR/ICR,
5. téma: külső adatbázisok használata,
6. téma: a fájlok összehasonlításával és a duplikációval kapcsolatos problémák,
7. téma: módszerek a begépelés javítására,
8. téma: felhívás hasonló módszerek kidolgozására.

c) 2. akcióirány

Cél: a nyílt könyvtári hálózatok megalapozása az Európai Unióban, kísérleti modellek létrehozása a rendszerek összekapcsolására, főként az ISO/OSI szabványok használatával (az egyes témák a különböző könyvtári hálózati szolgáltatásokkal és a megfelelő protokollal kapcsolatosak).

9. és 9bis téma: az OPAC-ok hozzáférhetősége és összekapcsolásuk az SR/Z39.50 3. verziójának alkalmazásával,
10. téma: a könyvtárak és a könyvkereskedelem közötti számítógépes kommunikáció a gyarapítási munkában,
11. téma: elektronikus dokumentumszolgáltatás,
12. téma: az X.500 protokoll használata a címtár-szolgáltatásokban.

A harmadik felhívásban szerepelt még a bibliográfiai fájlok tömeges átvitele a fájlátvitel szabványainak (pl. FTAM) alkalmazásával. Egy korábbi projekt már foglalkozott a könyvtárközi kölcsönzési protokollal.

d) 3. akcióirány

Cél: a könyvtári szolgáltatások körének bővítése.

13. téma: katalógusok távoli elérése,
14. téma: dokumentumszolgáltatás,

15. téma: új információs termékek integrálása a könyvtári szolgáltatásokba,

21. téma: a hálózati szolgáltatásokhoz való hozzáférés beépítése a könyvtári szolgáltatásokba.

e) 4. akcióirány

Ebben sokféle téma szerepel, jóllehet mindegyikük a piac ösztönzését szolgálja egyrészt a könyvtárak számára különböző eszközök és termékek kifejlesztése, másrészt a magánszektorral való közös vállalkozások révén.

16. és 16bis téma: új interfészek és kliens-szerver alapú megoldások,

17. téma: új bibliográfiai termékek,

18. és 18bis téma: döntés-előkészítő rendszerek,

19. téma: új nyelvtudományi eszközök alkalmazása a könyvtári területen.

A támogatásban részesített projektek és ütemezésük

Jelenleg 51 projekt van folyamatban. Az első felhívás nyomán megkezdődött projektek 1995 második felében fejeződnek be, a második felhívás nyomán megkezdődtek többnyire 1996 folyamán. A harmadik felhívás projektjeinek többsége nem zárul le 1997 eleje előtt (3. táblázat).

A projektek kiegészítéseképpen különböző háttérvizsgálatokra kerül sor (pl. egy korábbi könyvtárgazdaságtani vizsgálat megismétlésére, lásd [1], és az európai könyvtári rendszerek címtárának/kalauzájának felfrissítésére, lásd [2]), valamint alapozó jellegű műszaki vizsgálódásokra a legkülönbözőbb témákban (ilyenek pl. a smart card technológia könyvtári alkalmazása, a teljesítménymérés, a fejlett visszakeresési technikák és hálózati protokollok, a kliens-szerver megoldások a könyvtári rendszerekben, az elektronikus dokumentumok kötelempéldány-szolgáltatása, az SR/Z39.50 szabvány használata az X.400 protokoll felett), melyek eredményeit publikálni fogják. Emellett szemináriumokat szerveznek az ún. horizontális kérdések megvitatására, a koordináció előmozdítása és bizonyos problémák megoldása érdekében.

Itt kell megemlíteni három fórum létrehozását is, ezek a következők: *ECUP (European Copyright Users Platform* = az európai felhasználók szerzői jogi köre), *EFILA (European Forum for Implementors of Library Automation* = a könyvtári automatizálásban részt vevők európai fóruma) és *CoBRA (Computerised Bibliographic Records Action* = a számítógépes bibliográfiai rekordokkal kapcsolatos együttműködési program).

A CoBRA keretében számos megvalósíthatósági tanulmány készült. Az Európai Unió és az EFTA (European Free Trade Association = Euró-

3. táblázat

A támogatásban részesített projektek jegyzéke az akcióirányok és témák megjelölésével

Akcióirány	Téma	Betűszó	Feloldás
I. 1. rész	2.	HELEN UseMARC CON	Investigation into Greek Language Transliteration Problems User-controlled Generic MARC converter
I. 2. rész	4.	FACIT	Automated Proof-reading and Formatting: OCR/ICR in Retroconversion of Catalogues
II.	9. és 9bis	SOCKER EUROPAGATE ONE PARAGON ARCA	SR Origin Communication Kernel European SR-Z39.50 Gateway OPAC Network in Europe SR Target Development as a Paragon for Catalogue Systems Access to Remote Catalogues by Implementing SR Target Functions
II.	10.	EDILIBE II.	Electronic Data Interchange for Libraries and Booksellers in Europe
II.	11.	EDIL	Electronic Document Interchange between Libraries
II.	12.	LIRN	Library Information Enquiry and Referral Network
III.	13.	HYPERLIB EBP	Hypertext Interfaces to Library Information Systems European Books in Print
III.	14.	RIDDLE AIDA MOBILE BIBDEL	Rapid Information and Document Delivery in Library Environment Alternatives for International Document Availability Extending European Information Access through Mobile Libraries Libraries without Walls: the Delivery of Library Services to Distant Users
III.	15.	FASTDOC EURILIA DECOMATE EDUCATE	Fast Document Ordering and Document Delivery European Initiative in Library and Information in Aerospace Delivery of Copyright Materials to End-Users End-user Courses in Information Access through Communication Technology
III.	21.	ELISE SPRINTEL PLAIL REACTIVE TELECOM	Electronic Library Image Service for Europe Speedy Retrieval of Information on the Telephone Public Libraries and Independent Learners Residential Access to Information via Everyday Telecommunications Tools
III.	99. (sic!)	COPINET BORGES DALI	Implementing Billing System for Open Access Networked Information Automated Information Filtering and Profiling Document and Library Integration
IV.	16. és 16bis	SELF ELSA CANTATE MECANO	Provision of Self Service Facilities for Library Visitors Electronic Library SGML Applications Computer Access to Notation and Text in Music Libraries Mechanism of Automatic Comparison of CD-ROM Answers with OPACs
IV.	17.	MURIEL BAMBI OLUIT CASELIBRARY SESAM EXLIB	Multimedia Remote Interactive Electronic Documents Better Access to Manuscripts and Browsing of Images Object Oriented Librarian User Interface Tool Library Service Interface Tool Set System for Electronic Support of Academic Material Expansion of European Library Systems for the Visually Disadvantaged
IV.	18bis	MORE JUKE-BOX VAN EYCK BIBLIOTECA INCIPIT HISTORIA MUMLIB	MARC Optical Recognition Applying Telematic Technologies to Improve Public Access to Audio Archives Visual Arts Network for the Exchange of Cultural Knowledge Bibliographic Texts Compositional Analysis Bibliographic Records and Images: a CD-ROM of Incunabula Editions Heraldic Images Storing Applications Multimedia Methodology in Libraries
IV.	19bis	DECIMAL EQLIPSE DECIDE MINSTREL TRANSLIB CANAL/LS	Decision Making in Libraries Evaluation and Quality in Library Performance Systems Decision Support Models for DSS Management Information Software Tool – Research in Libraries Advanced Tools for Accessing Library Catalogues Catalogue Multilingual Natural Language Access/Linguistic Server

pai Szabadkereskedelmi Társulás) tagországainak nyolc nemzeti könyvtára különböző munkacsoportokat alakított, amelyek ajánlásokat tesznek háttérvizsgálatokra és kisebb modellkísérletekre, elsősorban az 1. akcióirány 1. részéhez kapcsolódva.

A projektek elemzése

A Könyvtári Program eredményeit még korai lenne értékelni. A projektek bizonyos "kaszterei" viszont már most bemutatják az elért és remélt eredményeket. (Teljesebb képet lehet kapni a projektekről a Synopses of projects c. összeállításból, lásd [3].)

Technológia és kapcsolódó kérdések (pl. szabványok)

Nyilvánvaló, hogy a Könyvtári Program elindulása óta új áramlatok jelentek meg a műszaki fejlődésben. Ezek némelyike már be is került a projektek egy részének technikai ajánlásaiba – például a felhasználói felületként vagy a Z39.50 egyik SR-kompatibilis verziójánál alkalmazott kliens-szerver architektúrájú WWW-böngészők; a Z39.50 és az SR közötti gateway-ek; az OSI FTAM protokollhoz hasonló ftp a TCP/IP környezetben.

A hálózatok összekapcsolása, különös tekintettel az OSI-ra

Az ide sorolható projektek a könyvtári szolgáltatási funkciók összekapcsolásának kísérleti terepei, és kulcsfontosságúak a negyedik keretprogramban.

4. táblázat

A hálózatok összekapcsolását segítő projektek

Betűszó	Technológia	Célok	Könyvtári funkció/ szolgáltatás
ION	ISO 10160/1	A könyvtárközi kölcsönzési (a továbbiakban: KKK) protokoll prototípusának kifejlesztése	KKK
AIDA	ISO 10160/1 és e-posta	A KKK és a dokumentumszolgáltatás fejlesztése az OSI/KKK-protokoll integrálásával	KKK
EDILIBE II	X.400, EDIFACT	Kísérleti számítógépes kommunikáció a könyvtárak és könyvkereskedők között	Gyarapítás
EUROPAGATE	SR/Z39.50 2. verzió	Átjáró a két protokoll, illetve az azokat használó hálózatok között	Online katalógus (a továbbiakban: OPAC)
SOCKER	SR	Kliens kernel három különböző platformhoz	OPAC
PARAGON	SR	SR-kliens kifejlesztése, a hangarchívumok elérésére is	OPAC
ARCA	SR	Távoli katalógusok elérése SR kliens-szerver segítségével	OPAC
ONE	SR/Z39.50 3. verzió	Európai OPAC-ok nemzetközi összekapcsolása	OPAC
DALI	Z39.50; X.400; MIME	Tudományos jelentések szolgáltatása elektronikus formában	Tájékoztatás és dokumentumszolgáltatás
LIRN	X.500	Üzleti tájékoztatási és forrástájékoztatási hálózat	Tájékoztatás
EDIL	GEDI ajánlások	Közös formátum létrehozása a könyvtárak közötti elektronikus dokumentumszolgáltatáshoz	Dokumentumszolgáltatás

A projektek kommunikációs infrastruktúráként használják az X.25 nyilvános adathálózatot, az összekapcsolt kutatási hálózatokat és az ISDN-hálózatokat egyaránt (4. táblázat).

Leképezési technikák, köztük a szkennelés

Sok projektben szerepel a leképezés valamilyen formája: kezdve a dokumentumok egyes oldalainak III. vagy IV. generációs faxformátumú képtől egészen a kísérleti színes képbankokig, amelyek festményeket, múzeumi kiállítási tárgyakat vagy térképeket tartalmaznak. A legtöbb projekt a felhasználói interfészekkel, illetve a képek visszakeresésével, böngészésével és kiválasztásával kapcsolatos. Hasonló fontosságú a képek szolgáltatása a különböző hálózatokon (Internet, ISDN és helyi hálózatok). A technológiai kérdések között szerepel a dokumentumok és mikrofilmfelvételük szkennelése. Egyes projektek az optikai jelölvést alkalmazják a katalógusrekordok, a folyóirat-címlapok és -tartalomjegyzékek konverziójára (5. táblázat).

Más nem könyv jellegű, például multimédia dokumentumokkal kapcsolatos technikák

E projektek többsége a nem nyomtatott dokumentumokkal foglalkozik, egyetlen hordozóra összpontosítva. Egyes projektek a hangzó anyagok visszakeresésével és szolgáltatásával, a megfelelő interfész kialakításával foglalkoznak. Egy kisebb projekt tárgyai a népszerű szerzők multimédia életrajzi dokumentumai.

Újszerű technikák

Vannak olyan projektek, amelyek korábban nem, vagy legfeljebb kísérletképpen használt

5. táblázat
Leképezéssel vagy szkenneléssel kapcsolatos projektek

Betűszó	Képek fajtái	Célok	Könyvtári funkció/ szolgáltatás
BAMBI	Kéziratok, mikrofilm	Használói funkciók kialakítása kéziratok visszakereséséhez és manipulálásához	Használói eszközök
BIBLIOTECA	Nyomatott szövegek	Szkennelési és formattálási eszköz kifejlesztése a bibliográfiai adatok bővítéséhez	Konverziós eszköz
DALI	Szöveges-képes tudományos jelentések	Multimédia dokumentumok hozzáférési és szolgáltatási rendszereinek kifejlesztése	Dokumentum-szolgáltatás
ELISE	Múzeumi fényképek; régi térképek	Képbankok és használói interfészek kifejlesztése	Távoli hozzáférés képekhez
EURILIA	Többnyire III. és IV. generációs faxformátumú szövegek	Dokumentumszolgáltató és -böngésző rendszerek kifejlesztése	Dokumentum-szolgáltatás
FACIT	Szkennelt és optikai jelöléssel bevitt katalóguscédulák	Eszközök kifejlesztése szkenneléshez, felismeréshez és automatikus korrektúrához	Retrospektív konverzió
FASTDOC	III. és IV. generációs faxformátumú kémiai folyóirat-irodalom	Dokumentumrendelési és -szolgáltatási rendszer kifejlesztése	Dokumentum-szolgáltatás
HISTORIA	Heraldikai képek és kéziratok	A történelmi kutatás, többek között a mintára alapozott visszakeresés eszköze	Használói eszköz + állományvédelem
INCIPIIT	Mikrofilm	Képek csatolása az ősnymatványok egyes oldalairól a bibliográfiai rekordhoz	Új termék
MORE	Szkennelt és optikai jelöléssel bevitt nyomtatott katalóguscédulák	Eszköz kifejlesztése nyomtatott bibliográfiai rekordjainak szkenneléséhez és UNIMARC formátumú outputjához	Retrospektív konverzió
MUMLIB	Szöveget és képet tartalmazó multimédia forrásdokumentumok	A modern szerzőkre vonatkozó bibliográfiai információkhoz életrajzi információk csatolása multimédia formátumban	Új termék
RIDDLE	Szövegek leképezése ASCII és az oldalakról készült kép formájában	OPAC-ok adatainak kiegészítése szkennelt tartalomjegyzékekkel	Továbbfejlesztett OPAC
VAN EYCK	Művészettörténelmi fotók	Művészeti képek tárolása, hozzáférhetővé tétele és szolgáltatása	Képek visszakeresése (felismerése és szolgáltatása)

technológiák adaptálását vagy könyvtári felhasználást tűzték ki célul (6. táblázat).

A bibliográfiai rekordok és strukturált (elektronikus) dokumentumok formátumai

A projektek többsége a MARC formátummal kapcsolatos, vagy a különböző MARC formátumok közötti konverzióval, különösen a UNIMARC-kal, vagy a nyomtatott formátumról a géppel olvasható formátumba való konverzióval.

Az elektronikus dokumentumok formátumai tekintetében az SGML formátumcsalád (Hyttime, SMDL, HTML) dominál, a projektek a dokumentumok létrehozásának gyakorlati kérdéseire és a használói interfész problémáira összpontosítanak (7. táblázat).

Többnyelvűség és többféle írás

A könyvtári szolgáltatások nemzetközivé válása számos problémát vet fel. A technikai kérdések

6. táblázat
Újszerű könyvtári technológiát alkalmazó projektek

Betűszó	Technológia	Célok	Könyvtári funkció/ szolgáltatás
SPRINTEL	Hangfelismerés	A hangfelismerés kipróbálása a referenzkérdések továbbítására a közkönyvtárakban	Tájékoztatás
REACTIVE Telecom	Hangfelismerés, videotex sugárzása	A hang, a könyvtári adatfájlok és a videotex közös alkalmazása az otthonokból telefonon és kábeltévéen elérhető tájékoztatási szolgáltatásokban	Tájékoztatás
MOBILE	Mobil kommunikációs technológiák, CD-ROM stb.	A mozgókönyvtárakban használható kommunikációs technológiák kipróbálása	Minden könyvtári szolgáltatás

7. táblázat
Formátumokkal kapcsolatos projektek

Betűszó	Formátumok	Célok	Könyvtári funkció/ szolgáltatás
MORE	Az SGML használata UNIMARC rekordok elő- állítására	Eszköz kifejlesztése nyomtatott bibliográfiák rekordjainak szkenneléséhez és UNIMARC formátumú outputjához	Retrospektív konverzió
UseMARCON	MARC, különösen UNIMARC	Generikus, táblázatalapú MARC-konverter	Formátumkonverzió
CoBRA-AUTHOR	UNIMARC-egységesít- és; különböző nemzeti MARC formátumok	Egységes besorolási adatok kísérleti fájljainak létrehozása UNIMARC formátumban több országból származó ada- tokból	Formátumkonverzió; katalogizálás
CoBRA-UNIMARC	UNIMARC + nemzeti MARC	Analitikus eszköz kifejlesztése összevont UNIMARC-adatok tesztelésére	Retrospektív konver- zió; fájlösszevonás
BIBLIOTECA	SGML	Szkennelési és formattálási eszköz kifejleszté- se a bibliográfiai adatok kiegészítéséhez	Konverziós eszköz
ELSA	SGML	Folyóiratok szolgáltatása SGML formátumban	Elektronikus publiká- lás, dokumentum- szolgáltatás
CANTATE	Hytime; SMDL	SMDL formátumban kódolt kották hozzáféré- si és szolgáltatási rendszerének kifejlesztése	Dokumentum- szolgáltatás
HYPERLIB	HTML	Hipertextinterfész egyetemi és könyvtári erőforrásokhoz	Könyvtári és egye- temi információ
SESAM	HTML	A könyvtári dokumentumok, a tananyagok és a kurzusokról való tájékoztatás integrálása	Az oktatás információellátása

közül a projektek a bibliográfiai rekordok karakter-
készletével és a transliterálással foglalkoznak. A
legújabb projektek a könyvtári adattárakhoz való
többnyelvű hozzáférés javítását tűzik ki célul
(8. táblázat).

Könyvtári szolgáltatások és funkciók

A könyvtári szolgáltatásokkal, különösen az
elektronikus dokumentumszolgáltatással és elekt-
ronikus publikálással kapcsolatos kísérleti projek-
tek a negyedik keretprogramban nagy fontosság-
gal bírnak. Ez a keretprogram ugyanis a saját ál-
lományok fejlesztése helyett a hálózati hozzáférés
biztosítására törekvő szolgáltatást tartja követen-
dőnek.

8. táblázat

A többféle írással és többnyelvűséggel foglalkozó projektek

Betűszó	Technikai kérdések	Célok	Könyvtári funkció/ szolgáltatás
HELEN	Transzliterálás a görög és a latin ábécé között	Transzliterálási eszköz kifejlesztése és kipróbálása az OPAC-ban	Rekordcsere; OPAC
CoBRA-CHASE	A karakterkészlet átállítása UNICODE-ra	A UNICODE tesztelése a nemzeti bibliog- ráfiai rekordok cseréjében	Rekordcsere
CANAL/LS	Nyelvi szerver kifejlesztése a korábbi ESPRIT projekt alapján, a különböző könyvtári rendsze- rekhez való többnyelvű hozzáfé- rés érdekében	Többnyelvű természetes nyelvű interfész a könyvtári katalógusokhoz, kiindulásként német, angol, francia és spanyol nyelven	OPAC
TRANSLIB	Szótárak, konverziós táblák, tezauruszok integrálása könyvtári rendszerekbe, a több- nyelvű hozzáférés segítésére	Sokféle könyvtári alkalmazásban hasz- nálható szoftvereszköz kifejlesztése	OPAC vagy bibliog- ráfiai tájékoztatás

Dokumentumszolgáltatás

Ez jelentheti mind a jól bevált központi doku-
mentumszolgáltatási források (Beilstein, BLDSC,
INIST) igénybevetését, mind hálózatok létrehozását
összefogással egy használói csoport közös erőfor-
rásainak kiaknázása érdekében. A tájékoztatás és
a megrendelés elektronikus úton történik, de a
szolgáltatás módja lehet akár elektronikus (kép,
fax), akár egy dokumentum hagyományos könyv-
tárközi kölcsönzése.

Elektronikus publikálás

A dokumentumszolgáltatás és az elektronikus
publikálás között igen keskeny a határvonal. Van
három projekt, amely a források szolgáltatói (a

kiadók) és a könyvtárak társulását tartalmazza. Két esetben a dokumentumokhoz elektronikus formátumban jutnak hozzá a könyvtárak, helyben válogatnak és tájékozódnak belőlük, ki is nyomtathatják őket. Egy projekt továbbmegy: a teljes szöveget SGML formátumban kezeli. A szerzői jog, a számlázás és a térítés merül itt fel megoldandó kérdésként (9. táblázat).

Döntés-előkészítés

A két első felhívás nyomán e témában nem kezdeményeztek projekteket. A bizottság finanszírozott egy vizsgálatot, amely teljesítménymérési eszközök kifejlesztésére irányult, majd a téma bekerült a harmadik felhívásba. Jelenleg négy projekt van folyamatban.

Oktatás és képzés

A munkaterv nem foglalkozott kifejezetten a képzési kérdésekkel, bár felhívta a figyelmet az

oktatás és képzés fontosságára a program általános céljainak kifejtésekor. Néhány projektben megjelenik a könyvtárhasználók és a könyvtári személyzet oktatása és képzése (10. táblázat).

Felhasználók

A projektek legnagyobb részében a felsőoktatási könyvtárak vesznek részt, elsősorban az ő használóikat, azaz a hallgatókat és a kutatókat fogják szolgálni a megvalósult projektek eredményei. A szakterület nem volt döntő a támogatandó projektek kiválasztásában, így szerepel a szakterületek között például a művészet, a történelem, a bibliográfia, a kémia, az űrkutatás és a villamosmérnöki tudomány. Vannak olyan projektek is, amelyek speciális használói igényekkel kapcsolatosak (ilyen pl. a vakoké, a távoli területek lakóié vagy a levelező hallgatóké).

9. táblázat

Projektek a dokumentumszolgáltatás és az elektronikus publikálás területén

Betűszó	Technikai kérdések	Célok
EDIL	Fájltranszfer közös relén át	Több országos dokumentumszolgáltató rendszer összekapcsolása
EURILIA	Az integrált rendszer moduláris megközelítése	Dokumentumkereső, -böngésző és -szolgáltató rendszer kifejlesztése
DALI	Technológiák (köztük a Z39.50; X.400; MIME) integrálása	Multimédia formátumú tudományos jelentések szolgáltatása elektronikus formátumban
FASTDOC	Három megrendelési rendszer integrálása gyors dokumentumszolgáltató rendszerré	Gyorsan válaszoló dokumentumrendelési és -szolgáltató rendszer kifejlesztése
BIBDEL	Egy készen kapható szoftver integrálása három egyetem dokumentumszolgáltatásába	Oktatási anyagok, köztük könyvtári dokumentumok szolgáltatása távoli felhasználók számára
AIDA	Különböző technológiák (KKK-protokoll, e-posta) integrálása a KKK segítése érdekében	KKK-hálózatok létrehozása a kevésbé frekvenciált körzetekben
SESAM	Az információk integrálása az oktatás támogatására	A kurzusokkal kapcsolatos információk és segédanyagok szolgáltatása
ELSA	Visszakeresési, böngészési, megtekintési és nyomtatási lehetőségek kifejlesztése SGML formátumú, teljes szövegű folyóiratcikkhez	Elektronikus folyóiratok kísérleti használata egy felsőoktatási könyvtárban
DECOMATE	Elektronikus dokumentumgyűjtemények integrálása egyetemi hálózatokba	Elektronikus formátumú, szerzői jogi védelem alá eső dokumentumok kísérleti használata egy felsőoktatási könyvtárban
COPINET	Számlázás és térítések elszámolása a WWW-protokollok használatával	Elektronikus publikációkhoz számlázási és térítési mechanizmusok kidolgozása

10. táblázat

Az oktatást támogató vagy képzési funkciót tartalmazó projektek

Betűszó	Célok	Elsődleges használók
PLAIL	Oktatócsomag közkönyvtárak számára a felnőttek önálló tanulásának segítéséhez	Közkönyvtári személyzet
MURIEL	Interaktív multimédia tananyag könyvtárosok számára	Könyvtároshallgatók
EDUCATE	Segédlet az önálló tanuláshoz a hálózati információ eszközeiről és szolgáltatásairól	Felsőoktatási intézmények végfelhasználói
SESAM	A könyvtári dokumentumokról, a tananyagokról és a kurzusokról való tájékoztatás rendszerének kialakítása	Felsőoktatási intézmények végfelhasználói

Következtetések

Az európai együttműködési előzmények nélkül induló program szerény célokat tűzött ki, mégis sokféle területen sokféle technológiát sikerült a programba bevonni, és a projektekben megmutatkozik a könyvtárosok újító szelleme. Ebben az értelemben a Könyvtári Program elérte rövid távú céljait.

Irodalom

- [1] RAMSDALE, P. (Institute of Public Finance Ltd for the European Commission): Library economics in Europe. An update – 1981–1990. Luxembourg: Commission of the European Communities, 1994. EUR 15903.
- [2] LEEVES, J.–BAKER, J.–KEEFER, A.–LARSEN, G.: Library systems in Europe – a directory and guide. London: TFPL, 1994. EUR 15494.
- [3] Telematics systems in areas of common interest 1991–1994: libraries. Synopses of projects (Release CfP'91, CfP'92 and CfP'93).

Terjeszti: European Commission, DG XIII/E–3 (Library networks and services), JMO, L–2920 Luxembourg.

- [4] Digital imaging concertation meeting, Luxembourg, 7 November 1994.

Terjeszti: European Commission, DG XIII/E–3 (Library networks and services), JMO, L–2920 Luxembourg.

- [5] Library performance indicators and library management models. A study by De Montfort University, Library and Information Statistics Unit (LISU), Loughborough University and Essex County Libraries. 1995. EUR 16483 EN.

A fenti kiadványok mellett további tájékoztatást lehet kapni a Könyvtári Programról és projektjeiről a következő címen: European Commission, DG XIII/E–3 (Library networks and services), JMO, L–2920 Luxembourg, vagy <http://www.echo.lu/programmes/en/LIBRARIES.html>.

ILJON, A.: The European Libraries Programme: an overview. = Program, 29. köt. 4. sz. 1995. p. 361–377.

(Hegyközi Ilona)

Az új információs technológia gyakorlati és társadalmi hatásai

Kevin Billingham és Paul Claesson, az Ericsson Connexion című folyóirat munkatársainak interjúja Umberto Eco professzorral, a bolognai egyetem szemiótikatanárával.

Őn az olasz L'Espresso című hetilapban vitát indított az új információs technológia és ezen belül az Internet társadalmi vonatkozásairól. Mi az, ami felkeltette az érdeklődését e témakör iránt?

Két évvel ezelőtt a bolognai és további öt olasz egyetem új tantárgyat vezetett be, a kommunikációtudományt. Annak idején semmit sem tudunk még az Internetről és a hipertext fontosságáról. Rájöttünk, hogy új programokat kell indítanunk, többek között a hipertext filozófiájáról, elméletéről. Semmilyen jóslást nem engedhetünk meg magunknak a kommunikáció jövőjével kapcsolatban, hiszen egy ismeretlen japán bármikor olyan új megoldással, chippel állhat elő, ami a jelenlegi helyzetet alapjaiban megváltoztathatja. Új programunk ezért csupán a kommunikációtudomány elméleti kérdéseivel, és nem a gyakorlati megoldásokkal foglalkozik. Nem merülhetünk bele a műszaki megoldások kérdéseibe, mert amíg oktatjuk őket, lényegesen módosulhatnak. Megkíséreljük a kommunikáció elméletét megismertetni, és azt mondjuk hallgatóinknak, hogy végül olyasmit fognak tudni, amit mi magunk még nem is ismerünk, és ők fogják nekünk megmondani, mi is történik.

Ezek szerint úgy véli, hogy a hallgatók többet tudnak a kommunikáció technológiájáról, mint a professzorok?

Igen. 1983 körül, amikor az első szövegszerkesztők megjelentek a piacon, tanszékeim beszerzett néhányat, megtanultam a kezelésüket. Büszke voltam rá. Hamarosan vásároltam egy PC-t, és több kézikönyvet bújtam át, hogy kezelni tudjam. A PC kezelését meg akartam ismertetni húszéves fiammal, aki azonban minden tanulás nélkül sokkal többet tudott a PC-ről, és sokkal ügyesebben kezelte. Megérezte, hogyan működik, és miként kell használnia. Hiába, a fiam már a gombnyomogató generációhoz tartozik.

Hogyan ismerkedett meg az Internettel és az elektronikus publikálással?

Az Internettel kíváncsiságból ismerkedtem meg. Terveink szerint most tudományágam, a szemiotika legújabb eredményeit tesszük közzé rajta mintegy 700–1000 oldalon.

Hogyan ítéli meg az Információrádat kulturális hatását?

Először is az információk széles körű hozzáférhetősége demokratizálja a kultúrát. A hagyományos társadalomban a kultúra két részre oszlott: termelőkre és fogyasztókra, azaz írókra és olvasókra. Az Internet megváltoztatja ezt. Ma bárki